TIL MILLATNING BORLIG'I

Adilova Soliya- professor

Zubaydullayev Diyorbek-o'quvchi

Samarqand iqtisodiyot va servis institute (Uzbekistan)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilining tarixi, tilning insonlar o'rtasidagi mohiyati, tilning tarixiy yuksalib borishi haqida ma'lumot beriladi.

Inson Vatan tushunchasini ilk bor ona tilida anglaydi, qalbiga tinchlik va xotirjamlik bag'ishlovchi allani ana shu tilda eshitadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, til, millat, Vatan tushunchalari doimo yonma-yon.

Aslida ham til millatning madaniyati va ma'naviyati, qadim tarixi hamda o'sha millatga xos urf-odatlar majmuini yaqqol ifodalaydi. Til tirik bo'lsa, millat yashaydi.

O'zbek tilining tarixi xalqimizning ko'p asrlik kechmishi, orzu-intilishlari, dardu armonlari, g'alabalari bilan chambarchas bog'liqdir. Ajdodlarimiz aynan ona tilimiz orqali jahonga o'z so'zini aytib kelgan. Shu tilda buyuk ilmiy kashfiyotlar, badiiy durdonalar yaratgan.

O'zbek tilining necha ming yillik tarixga ega ekanligini bilish uchun Mahmud Qoshg'ariy, Yusuf Xos Hojib asarlarini o'qish lozim. Ana shundagina betakror tilimiz eng ko'hna tillardan biri ekaniga amin bo'lasiz. Hazrat Navoiy esa «Tilga e'tibor – elga e'tibor» iborasi bilan bizni ona tilimizdan faxrlanishga, g'ururlanishga undadi, ana shu tilda «Xamsa»ni bitib, uni yuksaklarga ko'tardi. Zamondosh tilshunoslarimizdan biri: «Navoiy ijodi tilimizni o'rganish uchun cheksiz ummondir», degan edi. Alisher Navoiyning ulug' maqsadi turkiy tilning ifoda imkoniyatlarini va uning badiiy xususiyatlarini dunyoga ko'rsatishdan iborat bo'lgan. Ulug' ajdodimizning asarlarini o'qiganimizda o'zbek tilining ildizi qanchalik chuqur ekanligi, bu tilning imkoniyatlari naqadar kengligini anglaymiz.

Navoiydan keyin tilimizni mumtoz adabiy tillar darajasiga ko'tarishni Zahiriddin Muhammad Bobur o'z zimmasiga oldi. Shoh va shoir Bobur Mirzo turkiy tilning boy ohang va tovushlarini to'liq ifoda etishga imkon beradigan yangi alifbo yaratish zarurligini anglagan holda «Xatti Boburiy»ni yaratdi. Boborahim Mashrab, Muhammad Rizo Ogahiy, Muqimiy, Furqat, Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, Abdulla Kahhor, Oybek, O'lmas Umarbekov, O'tkir Hoshimov, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Rauf Parpi kabi bir qator o'zbek adabiyotining namoyandalari o'z ijodi ila tilimiz va millatimiz mavqeini ko'klarga ko'tardi.

Til insonlar orasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish, ma'naviy axborot almashish va fikrlarni ifoda qilishning asosiy vositasi hisoblanadi.Bu esa har bir xalqning o'zligi hamda milliy qadriyati sanaladi.Shu bilan bir qatorda barcha millat tili tarixiy, madaniy, ilmiy, iqtisodiy va boshqa sohalarda kommunikatsiya uchun asosiy vositadir.Bu tillar orqali ular o'zaro muloqot qiladi, o'z

fikrlarini almashadi. U fikrlar, his-tuyg'ular va g'oyalarni ifodalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.Bu esa insoniyatning ma’naviy kamolotini ta'minlaydi va turli sohalarda insonlar o'rtasidagi aloqalarni kuchaytiradi.

Dunyo bo'ylab tillarning xilma-xilligi inson tajribasining boyligini oshiradi, bu ko'plab tillarda bilim olish va o'zining shaxsiy qarashlarini boshqalar bilan baham ko‘rish imkoniyatini beradi. Avvalo, tilini tushunish va undan ustuvor foydalanishga e'tibor berish muhimdir.Chunki noto'g'ri muloqot, til to'siqlari va ulardan noo‘rin foydalanish kabi masalalar bugungi kunda jamiyatimizdagi hal qilinishi kerak bo'lgan muammolardan biridir.

Tilning tarixiy yuksalib borishi har bir mamlakatning madaniy merosining boyishi demakdir va uning rivojlanishi ming yillar davom etadigan murakkab jarayondir.Madaniy almashinuv, migratsiya va ijtimoiy ehtiyojlar kabi omillar vaqt o'tishi bilan tilni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan.Tilning evolyutsiyasi og'zaki va yozma muloqot shakllarining bosqichma-bosqich rivojlanib borishi bilan ajralib turadi.Qadimgi g'or rasmlaridan tortib, zamonaviy davrning murakkab raqamli tillarigacha, odamlar bir-birlari bilan bog'lanish uchun doimo o‘zlariga imkon yaratdilar va o‘zaro muloqotda bo‘lishga moslashdilar.

Til orqali ko‘plab mamlakatlar o‘z an’analari, xalq og‘zaki ijodi va boy tarixni shakllantirib, o‘z tillarining saqlanib qolishini va yo‘qolib ketmasligi uchun katta imkonni vujudga keltirdi.Ammo butunlay iste’moldan chiqib ketayotgan tillar ham yo‘q emas.Shu borada YuNESKOning xavf ostidagi dunyo tillari kitobida dunyoda yo‘qolib ketish arafasida turgan yuzlab tillarni ta’kidlab o‘tadi.Bu tillarni asrab-avaylash va jonlantirishga qaratilgan sa’y-harakatlar davom etmoqda. Tilni saqlash va bunga jamoatchilikni ham jalb qilishni kabi chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Tillar insonlar orasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganish, madaniy va iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, va dunyodagi ko'p tilli insonlar o'rtasida diplomatiya, iqtisodiy hamkorlik va turizmni oshirish kabi sohalarda muhim ahamiyatga ega bo'lgan.Jumladan,tilning ifoda kuchi axborotni uzatishdan tashqari shoirlar, yozuvchilar va notiqlarning his-tuyg'ularini uyg'otish,tinglovchiga yetkazib berish hamda o'zgalarni ilhomlantirish uchun ham xizmat qiladi. Ya’nikim, ular so‘zlardan mahorat bilan foydalanib murakkab fikrlarni til orqali yetkaza oladilar. Tilni o'rganish va uning rivojlanishi insonlar uchun muhim vazifalardan biridir. Bu esa madaniy rivojlanishni ta'minlaydi, turli millatlar va xalqlarni bir-biriga yaqinlashtiradi hamda o'zaro tushunchalar, fikrlar va tajribalarni almashtiradi.Xususan,globallashuv davrida dunyo mamlakatlari har qachongidan ham yaqinroq bog‘liqlikka ega.Shu tufayli,ingliz va rus tili kabi

ba’zi tillarning global sahnada hukmron bo‘lishiga olib keldi. Bu hodisa til xilma-xilligi va ularni o‘rganishga bo‘lgan talabni oshiradi.

Umuman olganda, til insonlar orasidagi aloqalar va munosabatlar tizimining yagona asosi sifatida xizmat qiladi, insoniyatning tarixiy va madaniy rivojlanishining muhim tamoyillardan biri hisoblanadi. Til hamma odamlarning turmush tarziga, milliy va etnik e’tiqodga, adabiyotga, tarixga, ta'limga va boshqa axborotlarga zarur manba sanaladi. Uning nozik jihatlari,yildan yilga o‘sib borishi va evolyutsiyasi inson tajribasining boy ekanligidan dalolat beradi. Biz kelgusi avlod uni yanada boyitib bizdan keyin ham saqlanib qolishiga o‘z hissamizni qo‘shishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Karimov I.A. O’zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –Toshkent, O’zbekiston, 2011-yil.
2.Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent, Ma’naviyat,2008-yil.
3.Umumiy o’rtata’limning davlat standartlari va o’quv dasturi /O’zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligining Axborotnomasi, 7-maxsus son. Toshkent. «Sharq», 1999.
4.Boshlang’ich ta’lim bo’yicha Yangi tahrirdagi davlat ta’lim standarti // «Boshlang’ich ta’lim». Jurnali. Toshkent, 2005. - №5.5,6.
5.Boshlang’ich ta’lim bo’yicha Yangi tahrirdagi o’quv dastu «Boshlang’ich ta’lim». Jurnali. Toshkent, 2005. - № 5.
6.A. Zunnunov va boshqalar. Adabiyot o’qitish metodikasi. Toshkent «O’qituvchi», 1992.
7.A.G’ulomov. ona tili o’qitish prinsiplari va metodlari. Toshkent. «O’qituvchi», 1992.
8.B.Ma’qulova, T.Adashboyev. Kitobim – oftobim (1-sinf uchun sinfdan tashqari o’qish kitobi). Toshkent.: «O’qituvchi», 1999.
9.B.Ma’qulova, S.Sa’diyeva. Sinfdan tashqari o’qish mashg’ulotlari (1-sinf o’qituvchilari uchun metodik qo’llanma). Toshkent. «O’qituvchi», 1997.
10.B.Ma’qulova, S.Matchonov. Kitobim-oftobim (2-sinf uchun sinfdan tashqari o’qish kitobi). Toshkent. «O’qituvchi», 2000.
11.B.Ma’qulova, D.Nasriddinova. Kitobim – oftobim (1-sinfdan tashqari o’qish kitobi). Toshkent. «O’qituvchi» NMIU, 2008.v